

מדרשיית אמו"ת קמה
מדרשייה תורנית מדעית קהילתית
לבנות בירוחם

תולדות עם ישראל – יחידה ו' + ט'

חוברג אושג'ים

תשע"ה

ערכה וליקטה: ענבר ינאי

משטר טוטליטרי (טוטאלי = הכל)

זהו משטר רודני המושל בחיי האזרחים באמצעי הפחדה וטרור. למשטר זה מפלגה אחת, המבוססת על אידאולוגיה רשמית אחת, שמכתיבה לאזרחי המדינה כיצד לפעול בכל תחומי החיים גם אם הדבר כרוך ברמיסת זכויות האזרח. תוצאות מלחמת העולם הראשונה הובילו לצמיחת משטרים טוטליטריים: **בברית המועצות** - קומוניזם, **באיטליה** - פאשיזם **ובגרמניה** - נאציזם.

מאפייני המשטר הטוטליטרי:

- במשטר הטוטליטרי יש מפלגה אחת ובראשה עומד שליט חזק כל יכול השולט ללא מגבלה בכל תחומי החיים.
- במשטר טוטליטרי יש פיקוח על דעת הקהל, שנעשה באמצעות שליטה מוחלטת באמצעי התקשורת - העיתונות, הרדיו והקולנוע, וגם באמצעות אסיפות עם, מצעדים וטקסים.
- המשטר הטוטליטרי מפעיל מנגנון טרור פיסי בעזרת משטרה חשאית כדי להשליט את רצונו על חיי האזרחים.
- גם הצבא נאמן לשליט ופועל לפי הוראותיו.

שאלות:

1. מתי ובאילו מדינות הונהג משטר טוטליטרי במאה ה-20?
2. כתוב שלושה מאפיינים של המשטר הטוטליטארי.
3. באילו אמצעים פיקח השלטון על אזרחי המדינה?

פאשיזם

כינוי למשטר שקם באיטליה (ובמדינות אירופה אחרות) בעקבות מלחמת העולם הראשונה, בשנים 1922-1943, בראשו עמד בניטו מוסוליני.

המשטר הפשיסטי צמח באיטליה על רקע הנחשלות החברתית – כלכלית והשאיפות הלאומיות שלא באו על סיפוקן לאחר מלחמת העולם הראשונה.

עקרונות המשטר: **המדינה מעל הכל**- המדינה היא ערך עליון, היא שולטת בכל תחומי החיים של אזרחיה. האדם הפרטי מחויב לפעול למען המדינה ולא להיפך.

הפאשיזם מתנגד לסוציאליזם ולמלחמת מעמדות- לטענתו, בני האדם נולדו לא נולדו שווים ורק מעטים מהם נועדו להיות מנהיגים, ולכן הרוב צריך לציית למנהיג ולכבדו.

מנהיג אחד ומפלגה אחת- הדוצ'ה הוא המנהיג הכל יכול ועל כולם לציית לו ולכבד אותו.

המדינה נאבקת תמיד להרחבת שטחים במטרה להקים אימפריה איטלקית כדוגמת האימפריה הרומית העתיקה.

שאלות:

1. היכן ומתי התקיים המשטר הפאשיסטי?
2. כתוב שלוש מעקרונות המשטר הפאשיסטי
3. מי עמד בראש המשטר הפאשיסטי ומה היה כינויו?

מוסוליני

רודן פשיסטי ומנהיג איטליה (1922-1943) בתור הדוצ'ה- המנהיג העליון. לאחר מלחמת העולם הראשונה הקים מוסוליני את התנועה הפשיסטית וזכה במושבים רבים בפרלמנט האיטלקי. במצב זה חש מוסוליני שכוחו חזק, ותפס את השלטון מתוך ניצול חולשת הקואליציונית ואהדת הצבא ובית המלוכה למפלגתו. חברי המפלגה לבשו חולצות שחורות ויצאו ל"מצעד על רומא", כדי להכריח את מלך איטליה להעביר לידי מוסוליני את שלטון. הם צעדו ב- 1922 מנאפולי לרומא. המלך שחש ממלחמת אזרחים, פיטר את הממשלה ומינה את מוסוליני לראש הממשלה של איטליה. כך חוסלה הדמוקרטיה באיטליה בדרך חוקית ולא באמצעות מהפכה. "המצעד לרומא" סימל את חיסולה של הדמוקרטיה. מוסוליני ניהל תעמולה לאומית בדבר חיזוק הלאומית האיטלקית שנפגעה כתוצאה ממלחמת העולם הראשונה.

שאלות:

1. מי היה האיש ומה הייתה פעילותו באיטליה?
2. מה הייתה הסיבה שמוסוליני ומפלגתו הצליחו להגיע לשלטון באיטליה?
3. מי היו "לובשי החולצות השחורות" ומדוע קיבלו כינוי זה?

מלחמה קרה

שם כולל למערכת היחסים שהתפתחה בין ארצות הברית לברית המועצות, מהתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה עד הפשרתה בשנות ה-70 (לאחר סיום מלחמת וייטנאם). סיומה בשנות ה-90 (עם התמוטטות הגוש הקומוניסטי והתפרקות ברית המועצות). (המלחמה הקרה הפכה עם הזמן גם ל"מלחמה החמה" וכמה מלחמות פרצו במהלך תקופה זו: מלחמת קוראיה, מלחמת וייטנאם). מדובר במתיחות, יריבות ועימות ללא נשק חם בין שני הגושים- בריה"מ מצד אחד,

וארה"ב מהצד השני. מדינות אלה נמנעו משימוש בנשק חם מחשש שייגררו למלחמה גרעינית. המאבק ביניהן היה על רקע השוני האידאולוגי, הכלכלי והפוליטי. מאבק בין שתי תפיסות מנוגדות על השליטה בעולם. העולם נחלק לשני חלקים: מדינות המערב שהן מדינות דמוקרטיות וקפיטליסטיות בראשן עומדת ארה"ב, לבין המדינות הטוטליטריות והקומוניסטיות שבמזרח אירופה, בראשן עומדת בריה"מ. במסגרת המאבק הקימו ארה"ב ובריה"מ ארגונים לסיוע כלכלי וצבאי למדינות אירופה, שכלכלתן נפגעה כתוצאה ממלחמת העולם השנייה.

שאלות

1. מתי התרחשה "המלחמה הקרה" ובין מי למי הייתה?
2. מה הייתה הסיבה למאבק ומה גרם להפסקתה של מלחמה זו?
3. מדוע קיבלה "המלחמה הקרה" כינוי זה?

מסך הברזל

ביטוי שטבע צ'רצ'יל, ראש ממשלת בריטניה, בנאום מפורסם שנשא ב-1946, לאחר מלחמת העולם השנייה, כדי לאפיין את הקרע בין שתי המעצמות הגדולות: ברית המועצות הקומוניסטית וארצות הברית. "מסך הברזל" הוא קו גבול דמיוני שמציין את הנתק בין שני הגושים, בגלל השוני שביניהם מבחינה רעיונית, פוליטית וכלכלית. בנאום נקבע גם הגבול הגאוגרפי, באשר למקומו של מסך הברזל משטחן בים הבלטי עד טריאס בים האדירטי. משמעות הביטוי הוא ניתוק שכפתה בריה"מ בין מזרח אירופה לבין יתר העולם, כדי לחסום כל חדירה של תרבות, כלכלה ורעיונות דמוקרטיים ממדינות המערב.

שאלות:

1. מה מבטא הביטוי "מסך הברזל" מי קבע אותו ומתי?
2. מה היתה המטרה של מסך הברזל?

דוקטרינת טרומן (דוקטרינה = מדיניות, תכנית)

כינוי למדיניות החדשה שהציע טרומן, נשיא ארצות הברית, ב-1947 כי ארצות הברית תסייע למדינות עניות לפתח את התעשייה והחקלאות שלהן במגמה לחסל את המצוקה ואת הבערות. כחלק ממאבקו בהתפשטות בריה"מ והקומוניזם בעיקר במדינות אירופה המזרחית והמרכזית. הוא נקט במדיניות בלימה, במטרה לעצור כל נסיון נוסף של בריה"מ להשתלט על מדינות.

שאלות:

1. כתוב שתי מטרות להצהרה זו?
2. מי הציע את התכנית ומתי?
3. כתוב שתי פעולות שנכתבו בתוכן ההצהרה?

ברית נאט"ו

ברית צבאית, הברית הצפון – אטלנטית, שהוקמה ב-1949, בין ארצות הברית ובין מדינות מערב אירופה ומדינות נוספות שהצטרפו (בריטניה, צרפת, בלגיה, הולנד, לוקסמבורג, איטליה, פורטוגל, נורבגיה, דנמרק, איסלנד וקנדה). ברית זו נועדה להגן על המדינות החברות בה מפני התקפה סובייטית. בהסכם נקבע כי התקפה על אחת מחברות הברית תיחשב כהתקפה על חברות הברית כולן והן ייצאו להגנתה. [בעקבות ברית נאט"ו החלו להגיע למדינות אירופה חיילים ואספקה צבאית מארצות הברית]. המשמעות של הקמת ברית נאט"ו הייתה הגברת המעורבות האמריקאית באירופה. צבא אמריקאי ישב בבסיסים בגרמניה וברחבי אירופה, וכל המפקדים של נאט"ו היו אמריקאים. (הרוסים ראו בנאט"ו איום ובתגובה הקימו ברית נגדית- המושג הבא)

שאלות

1. כתוב שם נוסף למושג ברית נאט"ו. מתי הוקם אירגון זה?
2. הסבר מה הייתה מטרת הברית. באיזה תחום הברית מטפלת?
3. מי היו החברים בברית זו?

ברית ורשה (1955)

הברית הצבאית של הגוש המזרחי. תשובת ברית המועצות לברית נאט"ו, שבה ראתה ברית המועצות מעשה התגרות מכוון נגדה. ברית זו נתנה אפשרות לבריה"מ להדק את השליטה על המדינות הדמוקרטיות העממיות. בברית היו חברות, מלבד ברית המועצות, גם מדינות מזרח אירופיות נוספות [פולין, בולגריה, הונגריה, צ'כוסלובקיה, רומניה, אלבניה ומזרח גרמניה] מדינות הברית התחייבו לסייע זו לזו אם אחת מהן תותקף התקפה צבאית. ברית זו הייתה אחד מהביטויים של המלחמה הקרה.

שאלות:

1. מתי הוקמה ברית ורשה ומי היו החברים בה?
2. הסבר מדוע הוקמה ברית זו.
3. מה היה הקשר בין ברית ורשה לברית נאט"ו?

השוק האירופי המשותף

ברית כלכלית בין מדינות מערב אירופה שהוקמה ב-1957. מטרת הברית לקדם את שיתוף הפעולה בתחום הכלכלי של המדינות הדמוקרטיות במערב אירופה- לבטל את המכסים בין המדינות החברות, לקבוע מדיניות מכסים משותפת כלפי מדינות שאינן חברות בשוק, להקל תנועת הון וכוח עבודה בין המדינות החברות, לקבוע מדיניות משותפת בענייני חקלאות ותובלה לפעול לשיפור תנאי העסקה של עובדים ורווחתם ולצרף מדינות חדשות כדי להגביר את כוחה של אירופה בכלכלה העולמית.

השוק נעשה לאזור הסחר החופשי הגדול בעולם, וכלכלת אירופה שגשגה. גם מדינת ישראל חברה שלא מן המניין בשוק ונהנית מהטבות כלכליות בסחר עם מדינות השוק.

שאלות:

1. מהו השוק האירופאי המשותף?
2. כתוב שתי מטרות להקמת השוק האירופאי המשותף?
3. מה היתה התוצאה של הקמת השוק האירופאי המשותף?
4. מתי הוקם הארגון ואילו מדינות השתתפו בו?